TORE LUND

Rydberg, Béranger och psykografen

I spåret av de internationella framgångarna för Hilma af Klints konst har intresset för esoteriska strömningar i den svenska kulturen ökat. Många författare och konstnärer har därvid dragits in, bland annat Viktor Rydberg. Särskilt pikant har varit uppgiften att han på spiritistisk väg tagit emot en dikt av en död fransk poet. Första gången den syntes i vetenskapliga sammanhang var i det av Henrik Bogdan och Olav Hammer redigerade referensverket *Western Esotericism in Scandinavia* (Leiden 2016). I kapitlet ”Spiritualism in Sweden” sägs på s. 522 att

> Spiritualism became widely known [in Sweden] in 1858, after being described in positive terms by a well-known author, Viktor Rydberg (1828-1895). Rydberg also published a poem that he had received by paranormal means from the spirit of the deceased French songwriter Pierre Jean de Béranger.[1]

Kapitlet saknar, liksom övriga bidrag i boken, notapparat. I stället listas, i slutet av kapitlet, några källor som använts. I ingen av dem finns något stöd för uppgifterna ovan.

Uppgiften om Rydbergs paranormala diktning återkommer, med hänvisning till detta verk, i Per Faxnelds bok *Det ockulta sekelskiftet. Esoteriska strömningar i Hilma af Klints tid* (2020). Faxneld lyfter där fram Rydberg som exempel på det ”flertal” bemärkta svenska författare och konstnärer som ”påstod att de kanaliserat verk från andevärlden”.[2] I förlaget Stolpes antologi

---

[1] Kapitlet är skrivet av Caroline Levander och Robert Carleson; Levander torde stå för avsnitten om Hilma af Klint och Carleson för resten.

[2] Per Faxneld, *Det ockulta sekelskiftet. Esoteriska strömningar i Hilma af Klints tid*, Stockholm 2020, s. 64-65. Uppgiften övertas sedan av Julia Voss

Svensk esoterism (2023) står Faxneld för inledningarna till avsnitten om esoterism i litteraturen och i konsten. Rydbergs andedikt nämns i båda, fast nu med osäkerhetsgardering. I det förra skriver han (s. 131)

> Enligt några osäkra källor påstod [Rydberg] sig ha uppnått häpnadsväckande resultat på sådan väg, i form av en dikt som anden efter den avlidne franske poeten Pierre-Jean de Béranger (1780-1857) bibringade honom.

och i det senare (s. 222)

> Exempelvis menade sig Viktor Rydberg (1828-1895) enligt vissa källor ha mottagit en dikt från en avliden fransk sångförfattare.

Osäkerhetsmarkeringarna beror på att Johan Sundeen (som skrev kapitlet om Rydberg i *Svensk esoterism*) hade ifrågasatt de av Faxneld använda uppgifterna.[3] Men det som står om Viktor Rydberg i *Western Esotericism in Scandinavia* är inte ”osäkert”; det är helt enkelt fel. Rydberg har inte uppgett sig ha mottagit någon dikt från någon ande, han var 1858 inte någon ”välkänd författare”, och det han skrev om spiritism detta år har knappast haft någon större betydelse för rörelsens framväxt i 1800-talets Sverige.

*

En psykograf är, enligt *Nordisk familjebok* (1889), ett redskap som i spiritistiska kretsar använts för att ta emot meddelanden från andar. Instrumentets rörliga ribbor fästs med en tving vid bordet över ett papper där alfabetet inritats, och under mediets

---

i hennes biografi *Hilma af Klint. Mänskligheten kommer att förundras,* Stockholm 2022, s. 116.

[3] Johan Sundeen, ”En allierad för alternativandligheten. Viktor Rydberg och mysticismen”, i: *Svensk esoterism*, Stockholm 2023, s. 167-172.

lätta beröring börjar dess pekstift röra sig från bokstav till bokstav.

I New Orleans, den 5 november 1857, används ett sådant redskap, hanterat av ett kvinnligt medium, under en seans i den spiritistgrupp som leds av den franskfödde ingenjören Joseph Barthet.[4] Barthet är sedan länge i konflikt med stadens katolska tidning, *Le Propagateur Catholique*, som just denna dag har svartmålat den radikale, populäre och nyligen döde poeten och sångskrivaren Pierre-Jean de Béranger. Under seansen nedtecknas fyra strofer av en visa – ”Consolez-vous. Chant d’outre-tombe”- som undertecknas ”Béranger” och som kan uppfattas som ett svar på prästernas angrepp. Dessutom nedtecknas ett utkast till en femte och avslutande strof, samt ursäkter för sångens bristande kvalitet – den hade fått improviseras i hast, eftersom mötet kom så oväntat. Hela texten trycks i december-numret av Barthets tidskrift *Le Spiritualiste*, tillsammans med uppgifter om bakgrunden.[5]

Hur nyheten tog sig över Atlanten vet jag inte, kanske via Barthets kontakter med fransk press. Den 9 mars 1858 har den i alla fall nått Sverige, för då dyker den upp i *Svenska tidningen*, som då var landets ledande konservativa organ. Den har placerats under rubriken ”Sånger från andra verlden” och har fått gott om utrymme – bakgrunden beskrivs, källan (”tidningen *Spiritualisten*”) anges, och hela texten till sången återges, både på originalets franska och i svensk översättning. Artikelns ton är ironisk, signalerande för läsarna att andar inte är något som

[4] Om Barthet och hans alternativandliga verksamhet i New Orleans se Emily Suzanne Clark, *A Luminous Brotherhood. Afro-Creole Spiritualism in Nineteenth Century New Orleans*, diss: Florida State University, 2014, s. 61-63 (finns på nätet).

[5] Båda årgångarna av *Le Spiritualiste* (1857-58) finns på nätet, http://iapsop.com/archive/materials/spiritualiste_new_orleans/

redaktionen tror på, och texten finns i KB:s databas *Svenska tidningar* (liksom de artiklar jag nedan berör).

Den 20 mars återges *Svensk tidnings* berättelse i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* (*GHT*),[6] med en lätt distansrande ingress:

> I Amerika fortfara ännu de hos oss numera gammalmodiga experimenterna med *bord-dans* och *klapp-andar*. Det finnes för ändamålet sällskaper bildade, hvilka hafva sin organ uti en tidning kallad ”Spiritualisten”, utgifven i New Orleans, som esomoftast kungör resultaten af sällskapernas verksamhet.

I övrigt har det mesta av ironin försvunnit. Även här återges sången både på franska och svenska, men översättningen har bytts ut mot en annan, levererad av en ”skriftställare, som med erkänd talang har överfört en del af Bérangers sånger till vårt språk”. Den skriftställare som avses är med all sannolikhet Rydbergs kamrat Maximilian Axelson.[7]

Artikeln i *GHT* har titeln ”Sång från andra Sidan grafven” (med citationstecken), d.v.s. en översättning av den undertitel som sången fått i New Orleans. Artikeln är, i enlighet med tidningens vanliga praxis, osignerad. En vecka senare kommer en ny artikel, ”Med anledning af ’Sång från andra Sidan grafven’ ”, som går genom två nummer (27 och 30 mars) och undertecknas ”V. R.”. En signatur som Rydberg tidigare använt

---

[6] I artikeln meddelas att innehållet kommer från ”en Svensk tidning”, en formulering avsedd som en känga åt konkurrentens alltför anspråksfulla namn, men som kan ha blivit svårtydd senare, efter att *Svenska tidningen* bytt namn till *Dagligt Allehanda* (1860) och *Nya Dagligt Allehanda* (1862).
[7] Om Maximilian Axelson, som vid denna tid tillhörde Rydbergs ”förtrogna umgänge” och delade hans intresse för Béranger, se Karl Warburg, *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning*, I, 1900, s. 493-495 och (gruppfoto) 488. Om Axelsons förtjänster som översättare se tredje delen av Rydbergs nekrolog över Béranger, *GHT* 30.7.1857.

några gånger, bland annat i en lång och beundrande nekrolog över Béranger (*GHT* 25, 28 och 30 juli 1857). Av nekrologen framgår att Béranger, just som radikal politisk diktare – hans visor ansågs ha utlöst julirevolutionen 1830 – var ett skaldeideal för den unge Rydberg.

Titeln på den nya artikeln, ”Med anledning af…”, tyder på att den skrivits som svar på frågor om varför tidningen publicerat något så dubiöst som ett meddelande från de döde, och den är också utformad som ett försvar. Ett försvar i två linjer: först med känslans argument, och sedan med förnuftets. Rydberg börjar med att påminna om den Béranger tillskrivna regimkritiska sången *Aux Etudiens* (”Till studenterna”) som 1856 hade flugit genom världspressen. Béranger, som på sin ålders höst dragit sig undan politiken, hade förnekat författarskapet, men sången var i alla fall ”förunderligt” lik hans egna. Nu var han död, men ännu ett ”eko” av hans lyra, och ett ”väl härmande” sådant, hade ”förnummits av den troende och tvivlande världen”.

> Och varifrån? Månne från skaldens gravkor? Nej, från andra sidan världshavet, från handelns och gula feberns stad vid Mississippi. Och ej nog därmed, New Orleans var endast mellanstationen. Den tröstande uppmaningen:
>
> > Consolez-vous! au delà de la tombe
> > La Liberté triomphe pour toujours[8]
>
> vill förskriva sig från själva andevärlden. Det tröstande ligger just däri, att skalden försäkrar det av erfarenhet. Mången har förut sagt detsamma, men utan annan borgen för sanningen än sin förhoppning.[9]

För var och en som kan läsa sången utan något ”störande tvivel om dess härkomst” måste den, säger Rydberg, ha ”en gripande

[8] ”Trösten eder! Bortom graven segrar Friheten för evigt.”
[9] *GHT* 27.3.1858.

verkan" – och man förstår att det är just så den har träffat honom. "Men de flesta läsarne skaka utan tvivel, eller rättare, *med* tvivel sina huvuden. Så går det väldiga intrycket förlorat." I vår förnuftiga tid får man inte tillåta sig sådana "små fröjder", där måste sanningen sökas metodiskt, och i sällskap med tvivlet.

Säger Rydberg, och fortsätter med en utförlig beskrivning av spiritismen, dess mål och medel. Han erkänner att spiritisterna aldrig lyckats bevisa att de haft kontakt med andar, och han antyder att han själv snarare tror att det är mediets omedvetna som aktiveras under seanserna.[10] Men vetenskapen bör inte i förväg förkasta möjligheten av kontakter med en andevärld, utan istället förutsättningslöst studera spiritistiska fenomen.

Så det stämmer alltså att Rydberg skrev en text som kunde öka läsarens intresse för spiritism. Men det finns inga tecken på att den fick någon större effekt, eller någon spridning utanför Göteborg. På den tiden, när texter i pressen saknade upphovsskydd och landet var fullt av tidningar – små sådana med små redaktioner – var det vanligt att man lånade varandras texter, eller *ur* varandras texter, och sålunda spred deras innehåll. Men såvitt jag kan se har de här berörda artiklarna inte satt några spår i andra tidningar. Samma gäller *Svenska tidningens* artikel – *GHT* verkar ha varit ensam om att knyta an till den.[11]

---

[10] Att "det omedvetna" på denna tid inte hade riktigt samma innebörd som det senare gavs av Freud påpekas av Johan Sundeen i "Broar till andevärlden", *Veritas* 37(2022) s. 45-60.

[11] Jag har i alla fall inte hittat något vid en sökning (oktober 2024) i *Svenska tidningar*, https://tidningar.kb.se/. Man kan jämföra med den ovan nämnda sången "Till studenterna!", en mot Napoleon III:s regim kritisk dikt som avtrycktes, i någon av tre olika översättningar, i åtminstone tretton svenska tidningar (*Aftonbladet*, *Friskytten*, *Fahlu tidning*, *Folkets röst*, *GHT*, *Nya Wermlandstidningen*, *Öresundsposten*, *Upsala*, *Upsala-biet*, *Eskilstuna Allehanda*, *Svea nyhets- och annonstidning*, *Bohusläns tidning* och *Åmåls Weckoblad*).

Inte heller var det någon ”känd författare” som stod bakom artiklarna i *GHT*, utan en i stort sett okänd journalist. Visserligen fanns det väl läsare i Göteborg som visste att ”V. R.” stod för Viktor Rydberg, och visserligen hade han året innan gett ut sin första bok, en äventyrsroman.[12] Men uppmärksammad (inom intellektuella kretsar) blev han först med *Den siste Athenaren* (1859), känd (som kontroversiell ”otroshjälte”) blev han med *Bibelns lära om Kristus* (1862), och allmänt beundrad blev han först under andra halvan av 1870-talet. Det vill säga under samma period som spiritismen på allvar tog fart i Sverige – den första organiserade gruppen, Spiritistiska litteraturföreningen, bildades i Stockholm 1878. Men vid det laget var det nog inte många som kom ihåg Rydbergs tjugo år gamla tidningsartikel. Hans betydelse för den spiritistiska rörelsen torde ha grundats posthumt, åren kring 1900 när hans rykte stod som högst och när både hans samlade skrifter och Karl Warburgs biografi gavs ut och spreds i mycket stora upplagor. I de samlade skrifterna fanns delar av uppsatsen från 27/30 mars 1858 med, fast utan de hänvisningar som gjorde det möjligt att följa historien tillbaka dess ursprung,[13] och i biografin ägnas inte mindre än fem sidor åt Rydbergs syn på spiritismen.[14] I inledningen till dessa sidor nämner Warburg både Béranger och psykografen, men inte att den sistnämnda stod i New Orleans. Kanske var det just detta som blev startpunkten för den skröna som förorsakat dessa sidor.

---

[12] *Fribytaren på Östersjön* (Kösters förlag, 1857).

[13] Viktor Rydberg, *Skrifter*, XIV, Stockholm 1899, s. 461-465. – I senare upplagor av *Skrifter* har texterna om spiritism flyttats till del XIII.

[14] Karl Warburg, *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning*, Stockholm 1900, I, s. 278-282.